

De repressie en de politieke agenda

September 1944 - november 1952 ¹

door Luc HUYSE,

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

Bij de bevrijding stond België voor een enorme uitdaging. Bijna 500.000 gebouwen waren verwoest of beschadigd. Honderden bruggen waren vernield. Het spoorwegnet was helemaal ontredderd, de handelsvloot voor 60% verdwenen. Fabrieken lagen stil of draaiden op halve kracht. De bevoorrading van de bevolking was in gevaar, het tekort aan voedsel en kolen angstwekkend. Het heropstarten van de economische machinerie verliep in het begin erg moeizaam, niet in het minst omdat de oorlog tot in mei 1945 gewoon verder ging. Op het politiek vlak was de wederopbouw een niet minder grote opgave. In de eerste weken na de bevrijding zakte het land weg in een gezagsvacuum. Wie in het kader van de nieuwe orde aan de macht was gekomen sloeg op de vlucht of werd afgezet. Voor de regering, die de oorlog niet zonder verlies aan prestige en geloofwaardigheid had overleefd, kwam het er nu op aan de vacante ambten snel en met respect voor de wettelijkheid te bemannen. Dat was niet zo gemakkelijk, ook al omdat op tal van plaatsen echte of vermeende verzetslui de vrijgekomen posities hadden gepraaid. Bovendien zou al snel over één van de hoofdrolspelers – koning Leopold – een felle controverse ontstaan. Dan was er nog het netelig probleem van de berechting van de medestanders van de Duitse bezetter.

De afwikkeling van deze problemen nam jaren in beslag en dwong de politici voortdurend tot het bepalen van prioriteiten. Welke plaats gaf men in deze, vaak wisselende, rangordening aan het vraagstuk van de repressie? Het antwoord is dat de berechting van de collaborateurs meestal als een kwestie van tweede of derde orde is behandeld. De repressie stond zelden helemaal vooraan in de belangstelling van de politici. Aan die stelling zijn de volgende bladzijden gewijd.

Sociologen zeggen dat elke samenleving de voorraad aan problemen op een tweevoudige wijze naar belangrijkheid rangschikt. Er is de publieksagenda die de weergave is van wat in de bevolking aan strijdpunten aandacht krijgt. De inhoud ervan is te vinden in de media, in de eisenbundels van tal van verenigingen of in min of meer spontane manifestaties. Aan de andere kant is er de politieke agenda die tot uiting komt in de plannen en de daden van de regering, het parlement

(1) Deel van een onderzoek dat mogelijk is gemaakt door een krediet van het Fonds voor Collectief Fundamenteel Onderzoek.

en de ambtenarij. Soms lopen deze beide rangordes parallel, vaak ook wijken zij van elkaar af.

De politieke agenda kan langs drie wegen tot ontwikkeling komen. In een democratie als de onze is het in beginsel zo dat allerlei groepen met elkaar in competitie treden bij de samenstelling van de publieksagenda om dan, in een tweede stap, de aandacht van de politici op te eisen. Zo hebben de organisaties van weerstanders in de eerste jaren na de bevrijding onafgebroken via moties en betogingen de belangstelling van de publieke opinie kunnen trekken. De gevoeligheid in de bevolking sloeg dan vaak over naar de politieke klasse. De tweede route is een soort binnenweg: sommige groepen slagen er in om rechtstreeks de politieke agenda te beïnvloeden. Een voorbeeld: tijdens de tweede regering Van Acker (augustus 1945-juli 1946) hadden de verzetsverenigingen directe toegang tot justitieminister Grégoire. Hij was één van hen en daarom als het ware hun megafon in de ministerraad en in het parlement. Er is een derde scenario mogelijk en het is helemaal niet ongebruikelijk: de politici leggen zelf vast wat voorrang moet krijgen en pogen dan de publieksagenda daarmee in overeenstemming te brengen. Zij doen dat met behulp van gezagsargumenten, zij schakelen bevriende journalisten in of mobiliseren hun militanten voor het bewerken van de publieke opinie. De koningskwestie is herhaaldelijk op deze wijze top of the bill geworden.

I. Repressie geen hoge prioriteit voor de regeringen.

De naoorlogse regeringen uit de jaren veertig hebben zo te zien geen inspanningen geleverd om de repressiekwestie in het politiek en maatschappelijk leven prioriteit te geven. Eén indicatie daarvan is te vinden in de inhoud van de opeenvolgende regeringsverklaringen. Tussen september 1944 en november 1952 zijn elf kabinetten gevormd. Drie ervan (Van Acker III, Spaak I en Huysmans – zij regeerden van maart 1946 tot maart 1947, toen de militaire rechtbanken nota bene op volle toeren draaiden) hebben in hun verklaring voor het parlement geen enkel woord aan de repressie besteed. De regering Eyskens die medio 1949 aantrad had er vier lijntjes voor over. Bij de andere regeringen schommelde het schrijfwerk over de berechting van de collaborateurs rond de vijftien regels. Geen wonder dat ook in de parlamentsdebatten, die op een regeringsverklaring volgden, de repressie meestal op de achtergrond bleef. Was er al eens wat vuurwerk, dan waren alleen de mindere goden erin betrokken. Een uitzondering vormt het investituurdebat dat naar aanleiding van het aantreden van het kabinet Spaak II (maart 1947) is gevoerd. Hier hebben ook vooraanstaande parlamentsleden (De Schrijver voor de CVP en de socialisten Buset en Rolin) hun standpunt laten horen. Merkwaardig is ook dat in de Kamer geen van de acht ministers van justitie uit die periode met enige commentaar over de repressie in de bespreking van een regeringsverklaring is tussengekomen. In de Senaat, waar het thema overigens over het algemeen wat meer aandacht heeft gekregen, waren de justitieministers wel iets actiever.

Tweemaal in de onmiddellijke naoorlog heeft een regering het parlement om bijzondere machten gevraagd. Op zo'n moment wordt een regeringsploeg ge-

dwongen om een brede discussie over zijn plannen te openen. In feite ontstaat aldus een tussentijds investituurdebat. Ook langs deze weg kan het repressiethema volop in de politieke belangstelling komen. Is dat ook gebeurd? Het antwoord is neen. Als in november 1944 het kabinet Pierlot een verzoek om bijzondere machten ter stemming legt is er nauwelijks aandacht voor wat de ministers inzake repressie met hun blanco cheque denken te doen. Voor wie van cijfers houdt: de discussies beslaan in de Parlementaire Handelingen zowel voor de Kamer als voor de Senaat een zestigtal bladzijden; daarvan hebben er alles samen genomen nog geen drie betrekking op de bestraffing van de collaborateurs. Twee maanden later vraagt ook premier Van Acker een vrijbrief. In een eerste wetsontwerp, dat de buitengewone machten moet vastleggen, is er van repressie en epuratie niet eens sprake. De volle aandacht gaat naar de bestrijding van de zwarte markt. De Senaat keldert dat project. In een tweede ontwerp is de epuratie wél aan de orde. Deze keer ontspint er zich in de Kamer, op 14 maart 1945, een diepgaande discussie over de berechting van de kleine collaborateurs. CVP-voorman De Schrijver is lang aan het woord. Hij trekt de krijtlijnen waarbinnen volgens zijn partij de regering haar bijzondere machten mag aanwenden. Blijkbaar was er dienaangaande in de schoot van het kabinet zelf nogal wat onrust ontstaan, want twee weken later presenteert Van Acker in de Kamer een heuse regeringsverklaring waarin hij de reikwijdte van de bijzondere machten, ook inzake epuratie, nader omschrijft. In diezelfde maand maart van 1945 krijgt de regering bovendien zes interpellaties over de repressie te verwerken. Het ziet er dus naar uit dat in die weken de hele politieke klasse met enige nervositeit tegen het probleem van de repressie aankeeke. Zo schuift deze issue voor de eerste keer naar de top van de parlementaire agenda.

Een regering kan uiteraard ook langs andere wegen dan via haar plechtige principiële verklaringen een thema hoge prioriteit geven. Als zij een of andere kwestie met een wetsontwerp aanpakt prikkelt zij het parlement tot een gedachtenwisseling en de partijen tot een publiek standpunt. Dan schiet een probleem op de politieke agenda naar omhoog en kan er ook in de publieke opinie beweging ontstaan. Wat blijkt nu? Dat in de jaren 1944-1950 zowat alle juridische beschikkingen in verband met de repressie onder de vorm van besluitwetten of van regentsbesluiten zijn gefabriceerd. Dat is zo voor de wetgeving op de burgerlijke epuratie, op de transactie, op het bewijs van burgertrouw, op de interpretatie van art. 115 (bestrafing van economische collaboratie). In al deze gevallen kon de regering de behandeling van het probleem van begin tot einde binnenskamers houden. Een openbaar debat is daarmee telkens achterwege gebleven. Er is één – late – uitzondering: de wet van 14 juni 1948, die de herziening van de burgerlijke epuratie regelde; deze is in Kamer en Senaat voorbereid.

Voor het lichtschuwe gedrag van de premiers en hun ministers zijn meerdere verklaringen te bedenken. Misschien ging het om ware debatangst, omdat er in de bewindsploeg weinig of geen consensus bestond inzake het repressiebeleid. Dat kan goed het geval geweest zijn voor de regering Pierlot (september 1944-

februari 1945) en de eerste regering Van Acker (februari-augustus 1945). De aanwezigheid in beide kabinetten van christen-democraten én communisten, die in hun houding tegenover de collaboratie zeer ver van elkaar verwijderd waren, stond een gezamenlijk project in de weg. In die omstandigheden was het voor de regering beter te zwijgen dan uit vele monden te spreken. Voor die beide kabinetten geldt ook dat zij op het stuk van de repressie verdronken in een zee van problemen. Het gerechtelijk apparaat moest vanaf de grond opgetrokken worden. Er was de chaos in de interneringskampen. Levensnoodzakelijke informatie over de omvang en de ware betekenis van de collaboratie ontbrak. De ministers kwamen niet veel verder dan tot een paniekbeleid. Geen wonder dat zij voor wat de repressie betreft de confrontatie met het parlement en met de publieke opinie probeerden te ontwijken. Die hypothesen voldoen echter niet als uitleg voor de stilzwijgendheid van de vier volgende kabinetten (Van Acker II, Spaak I, Van Acker III en Huysmans) die in hun houding tegenover de collaborateurs een veel homogener visie vertoonden. Hier is een andere hypothese nodig. Misschien waren deze ministers van oordeel dat veel dringender kwesties dan de repressie voorrang moesten krijgen. Een aandachtige lezing van de parlementaire Handelingen toont aan dat, bijvoorbeeld, Van Acker in zijn tussenkomsten als eerste minister absolute prioriteit gaf aan de problemen van ravitaillering en aan de opbouw van de sociale vrede. Hij bracht de repressie alleen dan ter sprake als deze kwestie zijn paradepaarden in de weg liep. Zo deed Van Acker krachtige uitspraken over de risico's van een te stricte vervolging van de economische collaborateurs. Op 8 augustus 1945 zegt hij daarover in de Kamer: "S'il est nécessaire que les grands coupables soient punis, d'un autre côté une politique d'apaisement s'impose. Il n'y a pas moins de quarante mille enquêtes, ce qui signifie que tous les employeurs qui ont travaillé sous l'occupation se voient menacés. Il faut en finir avec cette politique"². Twee dagen later volgt, in de Senaat dan, de verantwoording van zijn standpunt: "... il faut en finir le plus rapidement possible. (...) Comme je l'ai dit, nous avons besoin d'une reprise économique rapide. (...) Je sais que l'intention du nouveau ministre de la justice est de faire diligence: frapper très vite dans les cas graves, mais d'autre part, liquider au plus tôt possible le problème lui-même. (...) si vraiment on songe à l'entente, à l'apaisement et à la reprise économique"³.

II. Het parlement en het repressievraagstuk.

Natuurlijk beslist niet alleen de regering over wat belangrijk is en wat niet. Kamerleden en senatoren hebben een hele reeks mogelijkheden ter beschikking om op de politieke agenda in te werken.

De minst agressieve techniek bestaat erin de ministers te bestoken met schriftelijke vragen. Dat is hier zeker gebeurd: de repressie is alleen al in de jaren 1946,

(2) Parl. Hand., Kamer, 8 augustus 1945, blz. 657.

(3) Parl. Hand., Senaat, 10 augustus 1945, blz. 564.

1947 en 1948, 457 maal in een parlementaire vraag ter sprake gekomen. Dat lijkt veel en doet vermoeden dat de volksvertegenwoordigers de regering langs deze weg gedwongen hebben om met dat thema rekening te houden. Het hoger geciteerde cijfer verliest echter veel aan kracht als het in een breder kader wordt gezet: in het geheel van de duizenden toen aan de ministers gestelde vragen was het aandeel van het repressiethema in die jaren respectievelijk 5%, 7% en 8%.

Een tweede mogelijkheid doet zich voor bij de jaarlijkse bespreking van de begroting van de bewindslui, eerst in de vergaderingen van de parlamentscommissies, later in openbare zitting. Voor de jaren 1945 tot 1952 zijn de discussies over de begroting van het departement van justitie bestudeerd, zowel in de verslagen van de commissie als in de *Parlementaire Handelingen*. Vooraf dit: het eerste begrotingsdebat valt rijkelijk laat: voor de Senaat in december 1945 en voor de Kamer meer dan twee jaar na de bevrijding. Maar goed, de begroting gaf jaarlijks wel degelijk aanleiding tot openhartige, soms zelfs zeer controversiële, commissieverslagen en tot uitvoerige discussies in de openbare vergadering. Absolute uitschieters zijn de debatten in de Kamer van 13 tot 19 november 1946 en van 17 tot 26 juni 1947⁴. Telkens wordt de minister van justitie verplicht om omstandig zijn beleid toe te lichten. Zo valt dan – zij het slechts voor enkele dagen – het volle licht op het thema van de repressie. Toch is ook hier een nuance te maken. De kamerleden en senatoren, die het debat animeren, zijn tweederangsfiguren. Zelden stapt een fractieleider in de discussie. Ook is uit bepaalde uitlatingen af te leiden dat de besprekingen slechts voor een handvol aanwezigen gevoerd werden.

Er lag voor de volksvertegenwoordigers een derde weg open: zij konden via een wetsvoorstel met het repressiethema de politieke agenda binnendringen. Dat is in 1945 enkele malen geprobeerd in verband met het probleem van de politieke rechten van de kleine collaborateurs. Er zijn wetsvoorstellen geweest van ondermeer de socialistenvan Vranckx, Rolin en Vermeylen en van de liberaal Ch. Janssens. Weer valt op dat de regering – hier het kabinet Van Acker II – een publiek debat vermeden heeft door het dossier naar de ministerraad over te hevelen en het parlement met een besluitwet de pas af te snijden.

Voor de volksvertegenwoordiging is de interpellatie een vierde toegang tot de politieke agenda. De parlamentsleden hebben dit middel met groot succes gebruikt: bracht de bestraffing van de collaboratie hoge koorts in regering en parlement, dan was een interpellatie daarvan de verwekker. Tussen het moment van de bevrijding en de verdwijning van justitieminister Pholien uit de regering Van Houtte (najaar 1952) zijn er een veertigtal interpellaties gehouden waarin de repressie het enige of, in ieder geval, een voornaam thema vormde. De meest spectaculaire daarvan vonden plaats in februari 1945, juli 1946 en november 1948. Zij liggen – dat is althans de gangbare mening – aan de oorsprong van de val

(4) De *Handelingen* beslaan respectievelijk een zestigtal en een honderdtal bladzijden.

van respectievelijk de regering Pierlot, Van Acker II en Spaak II. Maar ook de andere interpellaties hebben meestal grote deining veroorzaakt, zowel in het parlement als in de media. Langs deze weg zijn de opeenvolgende regeringen dus onzacht in aanraking gekomen met een door hen wat verwaarloosd probleem.

Kijkend naar hun politieke weerslag kan men deze interpellaties in vier categorieën onderbrengen. Een paar keer is het thema van de repressie slechts het toevallig slagveld waarop een heel ander gevecht geleverd wordt. Dat is zo bij een interpellatie van Pholien op 16 oktober 1945 en van Struye op 13 november 1946. In beide gevallen nam een vooraanstaand parlementslid van de CVP (die toen in de oppositie zat) een meer algemene kentrek van de linkse regeringen onder Van Acker en Huysmans op de korrel. Die kabinetten behandelden tal van delicate dossiers met behulp van bijzondere machten. Hierdoor werd het parlement buiten spel gezet. Dat zinde de CVP uiteraard niet. Deze partij greep dan ook elke gelegenheid aan om wat zij een verkrachting van de democratie noemde aan te klagen. Pholien had in zijn interpellatie felle kritiek op de buitenparlementaire totstandkoming van de besluitwet van 19 september 1945 op de burgerlijke epuratie. Een jaar later interpeleerde Struye "over het machtsmisbruik van de regering door gebruik te maken van de bijzondere machten (...) voor een zaak van politieke aard die buiten het kader van de bijzondere machten valt en die trouwens het voorwerp was van een aan de bespreking van het parlement voorgelegd wetsvoorstel". De zaak waarvan sprake betreft de invoering van een voorafgaandelijk onderzoek der verkiesbaarheid van de kandidaten bij de wetgevende, provinciale en gemeentelijke verkiezingen. Het raakpunt met de repressie is er: het gaat ook om de politieke rechten van wie verdacht is van en nog niet veroordeeld is voor collaboratie. Maar in feite wilde Struye met zijn aanval een veel verder gelegen doel treffen: de regering Huysmans en haar "misprijzen voor het parlement".

Een tweede type is de gelegenheidsinterpellatie: zij vertrekt van een voorval, een beslissing van een minister, een incident en beperkt zich ook meestal tot dat feit. Haar politieke weerslag is te verwaarlozen. In deze categorie zitten de interpellaties van de CVP-er Pholien over "de wanordelijkheden die zich overal in het land voordoen onder het voorwendsel het gebrek aan burgerzin te bestraffen" (17 mei 1945), van zijn partijgenoten Orban en Moreau de Melen over in de pers gepubliceerde documenten inzake economische collaboratie (15 januari 1947), van de socialist Hoyaux (8 juli 1947) en de liberaal Buisseret (9 juli 1947) over de geslaagde ontsnappingspoging van een notoire inciviek, van de communist Demany over "de omstandigheden waarin Robert Poulet genade werd geschonken en de redenen van het ontslag van rechtsvervolgving van graaf Capelle, ex-secretaris van Leopold III" (29 maart 1949) en van Blum (liberaal) en Bracops (socialist) over het weder in dienst nemen van inciviek gemeentepersoneel (21 februari 1950).

De derde groep is belangrijker: hij omvat interpellaties die de voorbode zijn van een groot parlementair offensief op het vlak van de repressie. Zoiets doet zich een eerste maal voor eind 1947, begin 1948. Op 29 oktober 1947 interpellieren

de kamerleden Demany en Hoyaux justitieminister Struye over zijn beleid inzake gratie en vervroegde invrijheidsstelling van veroordeelde collaborateurs. Drie maanden later doet Glineur (KP) het verhaal over in de Senaat. Die interpellaties zijn te zien als een generale repetitie voor de frontale aanval die Struye iets later, in 1948, zijn portefeuille zal doen verliezen. Het scenario herhaalt zich tussen januari 1951 en november 1952. In negen interpellaties komt er keer op keer socialistische, liberale of communistische kritiek op het repressiebeleid van de homogene CVP-regering. Het zijn signalen die doen vermoeden dat er op dat vlak iets aan het broeien is. Het sluitstuk komt halfweg november 1952 in de gedaante van de interpellaties van kamerlid Collard (BSP) en van de senatoren Buisseret (liberaal) en Rolin (BSP) die het kabinet Van Houtte even in ernstige moeilijkheden zullen brengen. Dat laatste steekspel hoort echter al thuis in een vierde categorie: de interpellaties die in regering, parlement en publieke opinie grote opwinding hebben veroorzaakt.

Van november 1944 tot november 1952 is vijfmaal een interpellatie met de repressie als onderwerp tot een politieke gebeurtenis van formaat uitgegroeid. Telkens is langs deze weg een alomvattend debat over de bestraffing van de collaboratie geopend. In vier van de vijf gevallen is de interpellatie ook een struikelsteen geworden voor een minister van justitie of zelfs voor een regering. Het liberale kamerlid Mundeleer opent de reeks in het najaar van 1944. Zijn interpellatie aan het adres van het "Londens" kabinet Pierlot is één lange klaagzang over het falen van deze regering, ook en vooral op het domein van de repressie. Vele van zijn collega's vallen hem bij. Dat verplicht minister van justitie Verbaet om in een zeer uitvoerige tussenkomst de stand van zaken te schetsen. Het is de eerste keer dat het parlement en de minister ten gronde de repressie bespreken.

Veel heviger is de confrontatie die zich in februari-maart 1945 voordoet. Op 6 en 7 februari van dat jaar is een interpellatie van de socialisten Buset en Anseele in de Kamer de parlementaire stoot die de al erg wankelende regering Pierlot helemaal doet vallen. De bestraffing van de collaborateurs is in de tirade van de beide BSP-ers niet het enige, maar wel een zeer belangrijk thema. Onmiddellijk na het aantreden van het kabinet Van Acker I blijkt dat rond het vraagstuk van de repressie de gemoederen nog niet bedaard zijn. Alleen al in de loop van de maand maart zijn zes interpellaties (drie in de Kamer, drie in de Senaat) aan dat probleem gewijd. Zij worden gehouden door drie socialisten (Mariën, Vranckx en Missiaen), twee liberalen (Olyff en Tahon) en één CVP-er (de Dorlodot). Eind augustus 1945 wordt het debat heropend als vier senatoren (de CVP-ers Pholien en Houben, de liberaal Coulonvaux en de socialist Doutrepont) de minister van justitie en/of zijn premier interpellieren. Het parlement houdt de berechting van de collaborateurs bijgevolg zes maanden lang op de politieke agenda. Dat zal effect hebben, want in het najaar van 1945 verschijnen een drietal besluitwetten die de repressie een meer stabiele koers bezorgen.

De volgende episode kent een wat bizar verloop. Op 11 juni 1946 vragen de kamerleden Hoyaux, Vercauteren (BSP) en Demany de liberale minister Van Glab-

beke, nu al de vijfde titularis van het departement van justitie, uitleg over de bestraffing van de economische collaboratie. De minister houdt een omstandig pleidooi waarin hij zijn beleid en zijn plannen toelicht. Ogenschijnlijk is het incident daarmee gesloten. Tot de socialistische senator Rolin twee weken later het thema weer opneemt en Van Glabbeke beschuldigt van een poging tot beïnvloeding van de rechters die over de economische collaborateurs moeten oordelen. Dan gaat het plots heel snel. De CVP-oppositie dient een motie van wantrouwen in, Rolin onthoudt zich, twee leden van de meerderheid zijn afwezig en de regering, die in de Senaat slechts op een smalle basis rustte, wordt in de minderheid gesteld. Exit het kabinet Van Acker III.

In november 1948 is het de beurt aan minister Struye en de socialistisch-christendemocratische regering Spaak II. Over het voorspel (de interpellaties van Demany, Hoyaux en Glineur) is hier al gesproken. Op 18 november 1948 nemen de socialist Collard en de liberalen Pierco en Lefebvre in een samengevoegde interpellatie afstand van het gratiebeleid van de minister. De aanleiding is de omzetting in levenslange hechtenis van de doodstraf van Surin en Boveroulle, twee van wat men "les tueurs de Rex" noemt. De interpellatie loopt uit op het ontslag van Struye en op een kortstondige regeringscrisis.

De vijfde en laatste episode speelt zich dag op dag vier jaar later af. Opnieuw is Collard de interpellant. Ook nu weer is de gratiëring van twee bekende collaborateurs (de doodstraf van Breendonkbeul De Bodt wordt omgezet in levenslange opsluiting en rijkswachtgeneraal Van Coppnolle wordt vervroegd vrijgelaten) de onmiddellijke aanleiding. Deze keer komt de zaak ook voor in de Senaat, waar Buisseret en Rolin interpellieren. Er is één verschil met de gebeurtenissen in november 1948: de minister van justitie, Pholien, van wie het dubbele genadebesluit afkomstig was heeft de opstand van een gedeelte van het parlement niet afge wacht. Hij nam al begin september ontslag.

Er zijn, tussen 1944 en 1952, in het leven van het parlement een paar momenten waarin de intense aandacht voor de repressie parallel loopt met wat de publieke opinie dan bezighoudt. Dat is zo in november 1944 en in het voorjaar van 1945. Bevolking én politieke mandatarissen zijn bezorgd om het vele dat in de behandeling van de collaboratie verkeerd gaat: de interneringen, de uitermate trage start van de militaire rechtbanken, de ongewenste variatie in de strafmaat, de achterstand in de berechting van de grote beschuldigen. De regeringen Pierlot en Van Acker I hebben daar blijkbaar onvoldoende rekening mee gehouden. Aan de kant van de bevolking zullen de wrevel en het ongenoegen tot uitbarsting komen in de inciviekenjacht van mei en juni 1945. In het parlement dienden de vele interpellaties van de maanden februari en maart als uitlaatklep. Besluit: in november 1944 en in de lente van 1945 stond de repressie zowel op de politieke als op de publieksagenda bovenaan.

Ogenschijnlijk is dit ook het geval geweest in november 1948 en in het najaar van 1952. Het lijkt wel of toen de publieke beroering over de genade die aan beruchte collaborateurs was verleend moeiteloos overgeslagen is naar een al opge-

wonden parlement, dat dan naar de techniek van de interpellatie gegrepen heeft. Zo redenerend komt men tot de conclusie dat het repressiethema de oorzaak is geweest van de val van twee justitieministers en van één regering. Dat is echter een aanvechtbare interpretatie van wat er eigenlijk is gebeurd.

III. Repressiekwestie en val van ministers.

Er was in 1948 weliswaar onvrede gegroeid over het gratiebeleid van minister Struye. Collard was zeer zeker niet de eerste die de minister daarover interpeleerde. Bovendien hadden tal van patriottische verenigingen een ware perscampagne tegen Struye gevoerd. Maar er heerste in politieke kringen evenzeer ongerustheid over de gang van zaken in de schoot van de regering. De beide coalitiepartners – CVP en BSP – waren al enige tijd aan het overleggen hoe zij het kabinet Spaak II een tweede adem konden bezorgen. Er werd gedacht aan een herverkaveling van de ministeriële bevoegdheden en ook aan een nieuw regeringsprogramma. Deze besprekingen waren in oktober 1948 al ver gevorderd. Er werd gewacht op een geschikte gelegenheid om de voorziene operatie uit te voeren. In de bewindsploeg was minister Struye een kwetsbare schakel. In zijn eigen partij was tegen hem verzet gerezen omdat hij naar de mening van niet-weinigen in de CVP te veel doodstraffen liet uitvoeren. Andere christen-democraten namen hem daarentegen de beslissing in de zaak Surin en Boveroulle zeer kwalijk. Zo had het arrondissementeel comité van de PSC van Mons de minister al begin november gedesavouéerd. De socialisten van hun kant waren geprikkeld omdat hij in hun ogen te vaak genade verleende en ook zijn sterk royalistische uitspraken zinden hen niet. Toen de gratiëring van de terdoodveroordeelde Rexisten Surin en Boveroulle in het zuiden van het land hevige beroering verwekte openden de Waalse socialisten het vuur op de minister van justitie⁵. De val van Struye is bijgevolg slechts zijdeling met het probleem van de repressie verbonden. Collard zelf maakte hierop in de aanhef van zijn interpellatie allusie. Hij zei: "Je regrette sincèrement que ce débat vienne au moment où des négociations sont en cours entre les groupes de la majorité"⁶. Er is nog iets anders. Struye moest zo nodig vervangen worden, zo luidt de officiële versie, omdat hij teveel terdoodveroordelingen omzette in levenslange opsluiting. In cijfers uitgedrukt gaat het om 82% van de dossiers waarover hij een beslissing heeft genomen. Maar Moreau de Melen die hem opvolgt zal in 94% van de gevallen gratie verlenen. Hij was, met andere woorden, nog milder.

Ook in de gebeurtenissen van eind 1952 verschijnt de repressie meer als aanleiding dan als oorzaak. Hier zijn het de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1952 die het politieke decor vormen waartegen het aftreden van Pholien zijn ware

(5) Deze interpretatie is gebaseerd op de commentaren die na de val van de regering verschenen zijn in *La Libre Belgique*, *L'Avenir du Luxembourg*, *Le Peuple*, *Gazet van Antwerpen*, *De Nieuwe Gids*, *Het Laatste Nieuws* en *Vooruit*.

(6) Parl. Hand., Kamer, 18 november 1948, blz. 4.

betekenis krijgt. Socialisten en liberalen hadden al in de zomer van 1952 het gratiebeleid van justitieminister Pholien, dat reeds langer op weerstand stootte, als campagnethema gekozen. Pholiens betwiste beslissing, in augustus, om genade te verlenen aan De Bodt en Van Coppenolle vrij te laten opende voor de oppositie nog interessantere mogelijkheden. Weer verliep de mobilisatie van de bevolking hoofdzakelijk langs de organisaties van weerstanders, politieke gevangenen en weggevoerden. BSP en liberale partij eisten de vervroegde bijeenroeping van het parlement. Premier Van Houtte weigerde en kwam zijn minister begin september in een radiorede ter hulp. Deze bluspoging mislukte en Pholien trad af, vermoedelijk onder druk van zijn eigen partij die aldus het electoraal effect van de affaire wou beperken. Zo ging men naar de verkiezingen. De stembusuitslag viel voor de CVP tegen. De oppositie probeerde, zoals te verwachten was, aan de lokale verkiezingen gevolgen te verbinden voor de nationale regering. Het is in dit kader dat de novemberinterpellaties van Collard, Rolin en Buisseret te zien zijn. Socialisten en liberalen grepen de beroering rond de gratiëring van De Bodt en Van Coppenolle aan om de regering onder supplementaire druk te zetten. Weer was het repressiethema eerder een voorwendsel dan de echte inzet van een politieke confrontatie.

De interpellatie Rolin die in juli 1946 het heengaan van minister Van Glabbeke en van de hele regering Van Acker III meebracht is een geval apart. Niets liet vermoeden dat een parlementaire gedachtewisseling, in juni van dat jaar, over de berechting van de economische collaborateurs een paar weken later zou uitgroeien tot een kabinetscrisis. Het thema zelf stond niet vooraan op de publieksagenda en ook in regeringskringen had het geen speciale aandacht gekregen. Dat de motie van wantrouwen tegen Van Glabbeke in de Senaat een meerderheid bewam lijkt ook al een ongelukje. Toch is er meer aan de hand geweest. In het dossier is een grote rol gespeeld door een hoog magistraat, de eerste-voorzitter van het Krijgshof van Brussel Loppens. Deze rechter had in een schrijven aan tientallen collega's hevige kritiek geuit op bepaalde passages in het antwoord van Van Glabbeke op de juni-interpellaties. Volgens Loppens had de minister de grens die de rechters afschermt van de uitvoerende macht overschreden door zich rechtstreeks tot de auditeurs te richten met een persoonlijke interpretatie van de strafwet. De brief van de hoge magistraat is publiek gemaakt en is op 9 juli 1945 door Rolin gebruikt tijdens zijn interpellatie. Enkele dagen later ging Loppens nog een stap verder: hij liet weten dat Van Glabbeke bij hem was tussengekomen in verband met een lopende zaak van economische collaboratie. Er zijn ook aanwijzingen dat senator Rolin bij het opstellen van zijn pleidooi geholpen is geweest door auditeur-generaal Ganshof van der Meersch⁷. Het ziet er bijgevolg naar uit dat het

(7) Persoonlijke mededeling van J. Stengers. Ik kan daar aan toevoegen wat volgt. Van Glabbeke was in zijn antwoord op de interpellatie Hoyaux-Vercauteren (juni 1946) op een dubbele wijze in aanvaring gekomen met de auditeur-generaal. Hij had kritiek geuit op een oudere circulaire (van 9 juli 1945) waarin Ganshof van der Meersch ten behoeve van de krijgsauditeurs een vervolgingsbeleid inzake economische collaboratie uitstippelde en hij

incident rond Van Glabbeke sterk beïnvloed is door het optreden van enkele topfiguren uit de magistratuur. Het dossier is, met andere woorden, op de politieke agenda gekomen via een interventie van mensen uit de gerechtelijke wereld. Dat geeft deze episode ongetwijfeld iets ongewoons. Toch blijkt uit krantencommentaren dat ook hier partijpolitieke overwegingen mogelijk een rol hebben gespeeld. Er is geschreven dat, in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen van november 1946, in kringen van de regeringspartijen gezocht werd naar een gelegenheid om de CVP, die vanuit de oppositie electorale winst kon boeken, alsnog in het kabinet op te nemen. Het incident met Van Glabbeke opende de mogelijkheid om echte onderhandelingen te beginnen⁸.

IV. Besluit.

Hier is de stelling verdedigd dat elke uitspraak over de plaats van de repressie op de politieke agenda tal van nuances moet bevatten. De opeenvolgende regeringen hebben alvast weinig of niets ondernomen om het probleem in de aandacht van het parlement en van de publieke opinie te brengen. Als het thema toch oprukt naar de kop van de politieke agenda is dat te wijten ofwel aan een uitbarsting van ongenoegen in de bevolking, ofwel aan een opstoot vanuit het parlement. In dat laatste geval kan dan nog sterk betwijfeld worden of de repressie telkens de ware inzet van het debat is geweest.

Summary: The purge of wartime collaborators in Belgium and the making of the political agenda, 1944-1952.

From September 1944 on the military courts that handled matters of wartime collaboration had to scrutinize 350.000 charges and prosecute 57.000 suspects while political authorities, parties, the media and public opinion kept a close watch. The aim of this article is to study the place the issue of the purge of the Belgian collaborators took on the political agenda of that time. It was found that the topic in question seldom received a top priority position and that when it attracted major attention interests outside the issue of the purge itself (such as the reconstruction of the economy or the reshuffling of a government) were at stake.

had aan een recentere circulaire over hetzelfde onderwerp (van 13 mei 1946) een betwistbare interpretatie gegeven. Ganshof van der Meersch en interpellant Rolin van hun kant hebben tijdens de oorlog te Londen samengewerkt bij de voorbereiding van de repressie. Van Glabbeke zelf heeft later, als gewoon parlementslid, Ganshof van der Meersch in volle Kamer aangevallen. Zo beschuldigde hij hem in november 1946 van ongeoorloofde financiële manipulaties met overheidsgeld (Parl. Hand., 14 november 1946, blz. 17). Ook zei hij dat Ganshof van der Meersch tijdens het ministerschap van Van Glabbeke maandenlang geweigerd heeft een onderzoek te openen tegen graaf Capelle (de secretaris van Leopold III) die verdacht werd van politieke collaboratie (Parl. Hand., 29 oktober 1947, blz. 15).

(8) Zie hiervoor Volksgazet, Het Laatste Nieuws en Gazet van Antwerpen van midden juli 1946.